

EL DISTRICTE DE LA MITJA LLEGUA ENTORN LES MURALLES DE LA CIUTAT DE GIRONA

PER

NARCÍS CASTELLS I CALZADA

0. INTRODUCCIÓ

En nombroses ocasions ha estat assenyalada la importància de la delimitació de l'espai geogràfic per tal d'enquadrar territorialment els estudis històrics, particularment els treballs d'història urbana. La evidència d'aquesta constatació, demostrada a bastament pels grans mestres de la historiografia francesa del present segle a través de les seves monografies, ens estalvia de documentar-la i ens permet passar, sense circumloquis, a considerar el cas de la ciutat de Girona.

El plantejament d'aquesta qüestió té una transcendència indubtable a nivell pràctic. Quan hom pensa en la ciutat de Girona en termes d'història de la població, ha de fer front a l'operació de separar l'àrea d'influència de la ciutat (la població urbana) de la rural¹. En termes d'història econòmica, cal interrogar-se sobre la força d'atracció del mercat local o sobre l'exacte emplaçament de les fronteres fiscals que separen la urbs de la ruralia circumdant (peatges, barres, etc). Aquestes qüestions, que podrien encapçalar una llista gairebé inacabable (topografia urbana, etc.), abonen la impressió de què és considerablement rendible procedir a la recopilació de les dades que configuren la història de l'espai urbà gironí i els seus límits.

Però, abans que res, cal advertir que aquest tema no s'esgota en la seva vessant més òbvia, la purament territorial, i que cal pendre en consi-

¹ Al respecte, és molt reveladora la problemàtica abordada en el col·loqui *Villes et Campagnes. Colloque franco-suisse*, celebrat al Centre d'Histoire Economique et Sociale de la Région Lyonnaise i publicat per Presses Universitaires de Lyon el 1977. Una visió demogràfica de la qüestió a GARDEN, M.: "Le bilan démographique des villes: un système complexe" dins *Annales de Demographie Historique*, 1982, pp. 267-275.

deració els aspectes jurídics d'aquesta evolució. El territori, sobretot en la societat feudal, és alhora un fet i un dret.

La ciutat de Girona, durant l'època medieval i moderna s'articula territorialment i jurídica a partir de la juxtaposició de diferents instàncies. Els documents fan referència a «la ciutat» quan cal fer esment de l'espai emmurallat de la riba dreta de l'Onyar, on s'hi concentraven la majoria de les funcions més genuïnament urbanes (administració, mercat, justícia...)², en contraposició a l'altra riba, o Mercadal, i als ravals fora muralles. Però, la «ciutat de Girona» és, alhora, la totalitat de l'espai emmurallat i el territori encerclat pels límits del terme municipal. A nivell jurisdiccional, i en diferents plans, se sobreposen i s'engloben mutuament, la batllia, la vegueria estreta i la vegueria de Girona. Però, en determinats moments històrics, la «ciutat de Girona» també inclou la vila de Sant Feliu de Guixols, «*part e membre d. aquella*»³ o el lloc de Cartellà «*que es loch de contribució de Gerona e part e membre d.aquella*»⁴. A més, hi ha la institució dels «*ciudadans forans*», és a dir, dels que habitaven fora ciutat però que, mitjançant el pagament d'una taxa, eren declarats ciutadans de Girona amb tots els drets (exempcions, franqueses de lleudes i peatges, etc) i deures (pagament de talles i fogatges, etc).

En el present article, estudiarem la gènesi, característiques i evolució d'una d'aquestes instàncies: el districte de la mitja llegua entorn les muralles de la ciutat de Girona, que és alhora una demarcació territorial de la ciutat, concèntrica a la mateixa, i una projecció jurisdiccional amb connotacions fiscals de Girona.

1. LA FIXACIÓ DEL TERME MUNICIPAL DE LA CIUTAT DE GIRONA

Abans de la moderna divisió provincial de 1833, Girona estava encerclada per un terme estret i de superfície gairebé invariable⁵. A més, els canvis introduïts per l'esmentada reforma foren mínims, de manera que

² Per exemple, A.H.M.G., Sèrie VIII.1.2., Llig. n° 1, "Paga del fogatge, desembre 1549".

³ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1491*, Talla entre fols. 56-57, i BATLLE i PRATS, LL.: "Censo y población de San Feliu de Guixols en 1360", dins *Miscelánea de estudios dedicados a Martínez Ferrando*, ANABA, 1968, pp. 43-52.

⁴ A.H.M.G., Sèrie I.1.1. *Manual d'Acords de 1496*, Talla, fols. 41-45.

⁵ NADAL i FARRERAS, J.: *La introducció del Catastro en Gerona*, Barcelona (Universitat de Barcelona) 1971, pp. 113-114.

aquelles característiques romangueren fins l'actualitat, almenys fins els anys 60, quan començaren a produir-se annexions dels municipis propers al terme de la ciutat⁶.

El territori del terme de la ciutat de Girona va ser fixat per primera vegada de forma completa a mitjans del segle XV, cap al final del període de formació institucional de la Ciutat que ens ha pervingut mitjançant els grans cartularis municipals (Llibres Verd i Vermell). L'autoritat reial, a través de la concessió de privilegis, havia anat i anava configurant els mecanismes del regiment polític local, el règim de la insaculació, magistralment estudiat per S. SOBREQÜÉS⁷, els procediments i ressorts de la hisenda municipal, els reglaments de l'activitat mercantil i artesanal..., i en l'any 1451 va arribar el privilegi que fixava oficialment l'abast territorial de totes aquestes funcions.

Abans, però, cal esmentar alguns antecedents, com és un privilegi del rei Alfons II d'Aragó, del mes d'octubre de 1194, anomenat «*Concessió dels límits de la Ciutat dins los quals los habitants en aquella fossen franchs de exòrquia*»⁸, que, com que afecta exclusivament als poblats a la «(...) *Civitatís Gerunde et suburbii (...)*», detalla els límits territorials d'aquesta, que son els següents: «(...) *universo populo habitanti nunc et habituturo ab ipso loco, quod nuncupatur sa Kaderita superiori, usque ad mansum Berengarii de plano, et ab ipsa turre superiori Gerundelle, usque ad fontem de Pedreto, et inde usque ad figuerolas (...)*»⁹.

Però, com hem dit, la fixació definitiva correspon a un privilegi de la reina Maria de Castella, dat a Barcelona el 12 de maig de 1451, intitulat «*Privilegi que alguns manestrals poblats en los límits contenguts en los capítols del dit privilegi sien tenguts a pagar imposició*»¹⁰. El text d'aquesta carta, que fins ara solament havia estat publicada a partir d'una còpia del segle XVIII¹¹, ha estat reproduït a l'apèndix nº 1. Malgrat les lògiques dificultats per tal de situar alguns dels topònims que esmenta, hom pot veure que el terme delimitat en el dit privilegi no difereix substancialment del que existia a la vetlla de les annexions dels anys 1960 i 70.

⁶ ALBERCH i FUGUERAS, R., i CASTELLS i CALZADA, N.: "La població: de l'enderrocament de les muralles a les segregacions", dins *L'Avenc*, nº 60, Maig 1983, pp. 38-39.

⁷ SOBREQÜÉS i VIDAL, J.: "El règim municipal de Girona a la Baixa Edat Mitjana", dins *A.I.E.G.*, X, 1955, pp. 165-234.

⁸ A.H.M.G., Sèrie XVIII, *Llibre Vermell*, fols. 1-1'.

⁹ *Ibid.*, fol. 1.

¹⁰ *Ibid.*, fol. 120.

¹¹ NADAL i FARRERAS, J.: *La introducción...* p. 113.

2. LA INSTITUCIÓ DEL DISTRICTE DE LA MITJA LLEGUA

La fixació dels límits del terme de Girona es fa sobre una base fiscal. Es tractava de delimitar qui pagava o no imposicions a l'erari gironí. Però, sense que sigui possible esbrinar-ne les causes, són uns límits estrets i esquifits. ¿Hauria estat així si aquesta fixació s'hagués fet un segle abans, quan la ciutat coneixia demogràficament i econòmica els seus moments més dolços? No ho sabem, però, des d'aquest moment, un aspecte permanent de la història gironina serà el constant xoc d'interessos, el secular estira-i-arronsa, amb els pobles circumdants. Els ramats de la ciutat seran foragitats més d'una vegada de les pastures de la riba del Ter per escamots de saltencs irats, a voltes els regidors de Quart o Cassà s'atreviran a deturar i confiscar un comboi carregat de blat o peix procedent de Sant Feliu de Guixols i destinat al mercadal gironí, fins i tot, els habitants del Pont Major, l'apèndix territorial de la ciutat més allunyat del centre, en diverses ocasions gosaran negar-se a satisfer els requeriments dels oficials municipals que els exigien el pagament de tal impost o qual penyora.

No és possible formular un judici rotund. Hi han masses llacunes i fins i tot deserts en la historiografia de la Girona baix medieval i moderna com per poder fer-ho. Però hom té la impressió provisional de què es tracta més d'incapacitat per atraure i aglutinar, per esdevenir el vertader centre de gravetat de l'economia regional, que un problema d'espai.

La distància que separava la Girona del segle XIV, que controlava un vast rerapaís i que canalitzava un important corrent comercial a través del port de Sant Feliu de Guixols¹², de la dels segles posteriors, on els Jurats havien de fer front a afers com els que hem citat dos paràgrafs més amunt, es va creure que podia ser salvada amb disposicions legals i privatives.

Una d'aquestes privatives, tal vegada la més important, és la de la mitja llegua, fixada per privilegi de la reina Maria, esposa i lloctinent d'Alfons V, amb data de 13 de febrer del 1445 intitulat «*Privilegi que mige leuga entorn la Ciutat no.s puix tenir tavernes, carniceries, ne vendre pa ne vi*»¹³. Fonamentalment, institueix la privativa o monopoli de la ciutat en la venda de pa, vi, peix, pesca salada i altres queviures, en tot el territori

¹² GUILLERÉ, Ch.: *Diner, poder i societat a la Girona del segle XIV*, Girona (Servei Municipal de Publicacions) 1984, especialment pp. 7-52.

¹³ A.H.M.G., Sèrie XVIII, *Llibre Vermell*, fol. 108-108'.

comprés dins un cercle de mitja llegua de radi a l'entorn de les muralles de la ciutat. Tot això amb la pretensió d'evitar la pèrdua d'ingressos fiscals que suposava el fet que molts comerciants instal·lessin els seus llocs de venda (tavernes, hostals, carnisseries...) fora de la ciutat i desenrotllessin les seves activitats sense pagar la corresponent imposició, que es recaptava en els portals d'entrada a la ciutat. Als transgressors s'els amenaçava amb la demolició de l'establiment i una penyora de 1.000 florins d'or¹⁴.

Amb altres dues disposicions reials dictades més de mig segle després, resta completament definida la institució del districte de la mitja llegua. La primera és la confirmació del privilegi de 1445 feta per Ferran II el 16 de juliol de 1510¹⁵, revocant unes disposicions que no hem pogut localitzar, preses «(...)en el temps de les passades turbacions (...)»¹⁶, és a dir, durant la Guerra Civil catalana de 1462-72 i els aixecaments remences posteriors. La segona és un capítol dels privilegis concedits a la ciutat per Germana de Foix el 30 d'agost de 1512¹⁷. En una època en la que la diversitat d'unitats locals de mesura podia provocar malentesos i abusos, la lloctinent precisa la distància que representa una llegua: «(...) una leuga de Gerona és a la vila de Salrà e al loch de Medinyà e al hostal nou e a la capella de Arols e a la cabana d'en Banyoles o semblants spays (...) e mitja leuga consentida en dit privilegi sia la meytat del camí de dits spays (...)»¹⁸.

Així doncs, des de 1512 el districte de la mitja llegua restava definit amb exactitud. La fase de relativa prosperitat per que passa la ciutat durant la major part del segle XVI i les primeres dècades del XVII¹⁹, i el fet que els rectors de la política municipal portessin a terme diverses iniciatives de municipalització dels principals abastaments (Botiga del Forment, Peixateries, Carnisseries, etc), fa que la nova institució fiscal sigui efectiva i hom no tingui masses maldecaps per tal de fer-la respectar, ja que de fet traduïa una supremacia econòmica que, després de l'ensopiment del segle XV, torna a manifestar-se amb una certa força.

¹⁴ Vs. el text del Privilegi, reproduït en l'apèndix nº 2.

¹⁵ A.H.M.G., Sèrie XVIII, *Llibre Vermell*, fol. 142. Transcrit en l'apèndix nº 3.

¹⁶ *Ibid.*, fol. 142.

¹⁷ *Ibid.*, fol. 148. Reproduït en l'apèndix nº 4.

¹⁸ *Ibid.*, fol. 148.

¹⁹ Al respecte, veure ALBERCH i FUGUERAS, R. i CASTELLS i CALZADA, N.: *La població de Girona (segles XIV-XX)*, Girona (Institut d'Estudis Gironins) 1985, pp. 35-36.

Per això, després d'una exhaustiva recerca, solament hem pogut documentar uns quants casos de violació de la privativa durant els segles XVI i XVII. Fan l'efecte d'episodis aïllats, duts a terme sempre per iniciativa d'un o varis particulars que, davant de la ferma i resolutiva actitud dels Jurats de Girona, decideixen abandonar l'intent a la primera de canvi.

El 3 de gener de 1571, la documentació municipal denuncia la primera transgressió de la privativa de la mitja llegua. Uns particulars, dels quals no s'esmenta el nom, obren una carnisseria al Pont Major i, de forma fulminant, els Jurats de la ciutat presenten una requesta al Veguer per que la faci treure²⁰, basant-se en el privilegi de 1445 que ja coneixem i que, com sabem, atorgava el monopoli de la venda de carn, entre d'altres productes, a la ciutat de Girona. El fet que el primer cas de violació del privilegi no es documenti fins 60 anys després del restabliment del mateix per Ferran II, ratifica el que anavem dient sense cap mena de dubte: durant tots aquests anys no hauria calgut fer prevaldre la privativa del comerç dels principals articles de consum per via judicial per què la ciutat de Girona, decidida a recuperar-se dels estralls de la Guerra Civil 1462-72, ja l'hauria imposat per via econòmica, controlant els mercats i els circuits comercials.

De nou, el 23 de setembre de 1589, els Jurats, aquesta vegada passant pel damunt de qualsevol instància judicial, ordenen la demolició «(...) *del tot (...)*» d'una carnisseria que en Aragall de Palau «(...) *intenta fer i erigir devant de la Torre del Refart, attes que no dista mija llegua desta Ciutat i axi és de directo contra disposició del Real Privilegi a esta universitat consentit (...)*»²¹. La reacció fulminant de les autoritats gironines, enderrocant la botiga abans que estigués acabada del tot, degué disuadir als potencials infractors, si existiren, ja que no els va caldre tornar sobre el tema fins una generació més tard.

L'episodi culmina l'11 de juliol de 1619, tot i tractant-se d'una nova violació de la privativa, te una major transcendència que els anteriors. Dos negociants, segurament provinents d'altres contrades, obriren sense permís una taverna a La Creueta, on s'hi despàtxava vi a la menuda. Els Jurats de Girona, decidits a sentar un precedent que els servis de base per a futures actuacions, no es limitaren a ordenar el tancament o, fins i tot, l'enderrocament de l'esmentat establiment, i procediren a organitzar un

²⁰ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1571*, fol. 6'.

²¹ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1589*, fol. 121.

procés judicial que deixés ben clar als hipotètics futurs transgressors el que s'hi jugaven si decidiren obrir despatx de queviures dins el districte de la mitja llegua.

Per això, l'acta del «*Procés de enquesta fulminant en la Cort Real de Gerona contra Pera Orta y Bernat Casalins, qui havien parada taverna en la casa dita la Creueta, per no estar dita casa lluny de las murallas mitja lleuga*»²², va esdevenir un document famós, i hom va decidir incloure'l en un dels cartularis de la Ciutat, concretament el «*Llibre Groc*», per tal de servir-ne la deguda memòria i poder accedir-hi en qualsevol cas en que calgués citar precedents.

L'esmentat procés arrenca d'una denúncia del sots-batlle, Llätzer Francesc, i del sots-sindic de la ciutat, Pere Gual, ambdues fetes a partir d'una requesta dels jurats. Hom es basa en els privilegis de 1445 i 1512, que ja coneixem, i després de les oportunes diligències (comparecència de testimonis que afirmen haver estat clients de l'establiment, etc), s'arriba a sentenciar el tancament a perpetuitat del negoci i el penyorament de tot el gènere que s'hi trobava, que posteriorment serà venut a l'encant públic²³.

Significativament, pocs dies després d'aquest episodi, tenim un altre cas d'infracció de la privativa, concretament el 16 de juliol de 1619. Les autoritats adverteixen a Jaume Ginesta i Bernat Pagès, traginers de Calella de la costa, per que retirin una taverna que estaven parant al mas Clarret de Salt, dins el districte de la mitja llegua. Probablement, l'acció expeditiva dels rectors municipals contra els taverners de La Creueta, perseguia, a més de sentar un precedent, tallar d'arrel una tendència a la proliferació d'establiments il·legals segons el privilegi de 1445, cosa que es va aconseguir plenament, ja que fins el 26 de juny de 1671 no documentem un altre cas semblant²⁴, encara que de menor importància. Cal intimar el privilegi de la mitja llegua a Rafel Boix, treballador, a Feliu Rovira, pagès de Palol d'Onyar i a Baldiri Calvet, que, respectivament, venen vi a la menuda a casa seva sense, però, establir taverna. Aquests s'excusen dient que el vi era de cullita pròpia i per al propi consum i les aigües tornen al seu lloc sense més incidències.

²² A.H.M.G., Sèrie XVIII, *Llibre Groc*, fols. 10'-16'.

²³ Cal remarcar que no s'aplica la penyora que disposa el Privilegi de 1445: "(...) *pena Mille florenorum Auri Regio applicandorum erario* (...)". La seva desmesurada magnitud (equivaldria a 25-30 tones de blat a preu de principis del segle XVII) devia perseguir més aviat un efecte disuasori i, en la pràctica, hom es conformava amb penyorar pel valor de la mercaderia i estris confiscats.

²⁴ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1671*, fols. 152'-153'.

3. EL NOU ESTABLIMENT I LES FITES

Hem vist com durant els segles XVI-XVII les contravencions a la privativa de la venda de queviures que la ciutat de Girona tenia en un radi de mitja llegua a l'entorn de les muralles, varen adquirir un caràcter més aviat esporàdic. En una època en que els plets sovintejaven i es feien inabables, hom va poder fer front als comptats intents de parar botiga il·legalment amb relativa facilitat i sense cap mena de complicacions. Però, després del parèntesi de la Guerra de Successió, el privilegi de 1445 va esdevenir paper mullat, coincidint amb una època d'ensopiment de la ciutat²⁵.

Pels volts dels anys 1720, però també en general durant tot el segle XVIII, les denúncies i procediments contra els infractors es multipliquen fins a fer-ne impossible la recensió detallada, els ajuntaments substitueixen als particulars en els seus intents d'obrir fleques, tavernes, carnisseries i hostals en la rodalia de Girona. Hi ha una mena d'esclat d'iniciatives, que contrasta amb l'atonía econòmica que hom observa a la ciutat, on segons Joaquim NADAL, en comparar la situació dels sectors productius el 1717 respecte de 1462 conclou «*Lo más sorprendente, sin embargo, es la inexistencia de aumento en casi ninguna actividad*»²⁶, tot qualificant la situació de «*deplorable*».

Per tal de recollir i concentrar les diverses iniciatives dreçades contra un monopoli que, segons sembla, havia esdevingut insuportable, els síndics de la Vegueria entaulen un plet davant la Reial Audiència contra l'ajuntament de Girona, del qual en tenim notícia per una comunicació de la ciutat amb el seu síndic a Barcelona, datada el 12 de febrer de 1722²⁷. Però sembla que la cosa venia de lluny, ja que la lletra citada també fa referència a «*(...) unas letras presentadas (per dita causa) a 21 de febrer de 1692 als Síndics de dita Vegueria y altres particulars*»²⁸. A més, abans de 1726, la universitat de Sant Daniel havia obtingut un establiment de la Reial Audiència que els permetia vendre carn, vi, oli i altres queviures, en flagrant contradicció amb la privativa gironina²⁹.

²⁵ NADAL i FARRERAS, J.: *La introducción...*, pp. 97-109.

²⁶ *Ibid.*, p. 101.

²⁷ A.H.M.G., Sèrie I.1.2.2., Llig. n° 1, *Correspondència 1721-1730*, lletra del 12 d'abril de 1725.

²⁸ Vs. nota 27.

²⁹ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1726*, fols. 400'-407'.

Els regidors de la ciutat, després d'uns anys d'intens pledejar, el 1725, en una lletra al seu representant a Barcelona s'exclamen i exigeixen «(...) *prosseguir les causes ab tot vigor per poder axí mitigar la continua molestia dels moradors de dita Vegueria, que tots los dies ocasionen posant y fent posar a les vistas de essa ciutat novas tavernas, carniserias i demés fins els limits y mitja llegua*»³⁰. Però, un any més tard, hom ja no confia en aquesta via. Els plets esdevenen inacabables i comença a pendre carta de consuetud el passar pel damunt del privilegi de 1445. Cal pendre mesures dràstiques abans que els regidors gironins perdin el control de la situació: el 9 d'octubre de 1726, després d'intenses gestions, s'aconsegueix l'anomenat «*Nou Establiment*» concedit per la Intendència General de Catalunya³¹. Aquest document reafirma la privativa en els mateixos termes de 1445 i especifica molt més detalladament els límits del districte de la mitja llegua. La concessió es fa a canvi del pagament de 150 lliures i d'un cens perpetu de 5 lliures anuals. A més, per que no hi hagi dubtes³², es concedeix la facultat de plantar fites de pedra, amb l'escut de la ciutat i la inscripció «*Per la mitja llegua*», en cadascun dels 14 llocs per on un camí reial tallava la línia imaginària del perímetre del districte. Aquestes fites, amb les inevitables desaparicions i canvis d'emplaçament, han previscut fins avui, encara que progressivament hom n'ha anat perdent la memòria.

Però, malgrat el reforçament legal de la privativa i el record en pedra picada del mateix que suposaven les fites, la situació no va tornar enrera. La supremacia econòmica de la ciutat de Girona va continuar posant-se en entredit. Tot i el poc que sabem de la ciutat i comarca durant el segle XVIII, aquesta panoràmica ens insinua un contrast, relatiu i a petita escala, entre la grisor del desenvolupament econòmic gironí del set-cents³³ i l'animació observable a la rodalia.

En el mateix acte del fixament de les fites ja pot percebre's que la tensió no ha minvat i que, ben al contrari, va acumulant-se. Malgrat que, immediatament de la publicació del text del «*Nou Establiment*», l'Inten-

³⁰ A.H.M.G., Sèrie I.1.2.2., Llig. n° 1, *Correspondència 1721-1730*, lletra del 12 d'abril de 1725.

³¹ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1726*, fols. 408-411. Reproduït en l'apèndix n° 5.

³² El síndic de Girona a Barcelona diu: "(posar fites) *seria deixar-ho clar in perpetuum*". A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1726*, fol. 424, lletra del síndic a Barcelona, del 20 d'octubre de 1726.

³³ NADAL i FARRERAS, J.: "La situació de la manufactura del 1790 al 1840", dins *Girona al segle XIX*, Girona (Gòthia) 1978, pp. 99-100.

dent General de Catalunya va adreçar-ne la notificació corresponent a tots els governadors, corregidors, alcaldes, subdelegats, jutges i justícies del principat³⁴, els pobles de la Vegueria pretenen ignorar-ho i, no assistint a la fixació dels odiats monòlits a que havien estat convocats per la justícia, continuar pledejant com abans.

De fet, la mateixa decisió d'afitar el districte de la mitja llegua tenia una finalitat ben explícita, a més de la merament recordatòria: «(...) *en las fitas, y en los dos costats de quiscuna de ellas, hi han de esser las armas desta Ciutat porque se correspongan unas ab altres, y la Vegueria y la Ballia de aquella no pugan mourer nou plet (...)*»³⁵. Per això, quan hom va procedir-ne a la col·locació, els regidors dels pobles afectats i els síndics de la Vegueria, provaren d'obstaculitzar el procés. Per disposició de la Intendència General era preceptiu «(...) *citar als Regidors dels llochs per a que ab acistència del Batlle se posia en execució lo que.s preveu en lo Establiment (...) y al mateix temps intimar-los tots los papers (...)*»³⁶.

Doncs bé, els citats regidors no solament no es presentaren als actes de fixació de les fites³⁷, sinó que provaren per tots els mitjans d'obtenir la inhibició de la Intendència General³⁸ i, finalment, una vegada vist que els regidors de Girona s'havien sortit amb la seva, els síndics de la Vegueria presenten recurs davant el tribunal de la Superintendència³⁹ alhora que inicien un nou plet contra la ciutat⁴⁰.

La ciutat va continuar endavant. Entre els dies 25 de gener i 15 de febrer de 1727 s'aniràn emplaçant les fites⁴¹, aixecant acte de la cerimònia i fent constar la no comparecència de la part forana. Llavors, la feina ja era feta, però encara caldria aguantar els embats legals de la vegueria enfurismada i preparar-se a pledejar inacabablement. Des d'aquest moment, fins la dècada de 1750, el plet presentat pels síndics de la Vegue-

³⁴ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1726*, fols. 408-410'.

³⁵ Ibid., fols. 434'-435. Lletra al síndic a Barcelona, del 31 d'octubre de 1726.

³⁶ Ibid., fols. 457-457', lletra del síndic a Barcelona del 8 de desembre de 1726.

³⁷ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1727*, fol. 35, lletra al síndic a Barcelona, del 26 de gener de 1727.

³⁸ A.H.M.G., Sèrie I.1.2.2., Llig. n° 1, *Correspondència 1721-1730*, lletra al síndic a Barcelona, del 23 de gener de 1727.

³⁹ Ibid., lletra al síndic a Barcelona, del 13 de febrer de 1727.

⁴⁰ Ibid., lletra al síndic a Barcelona, del 20 de febrer de 1727.

⁴¹ Ibid., lletres al síndic a Barcelona, del 30 de gener de 1727 i el 20 de febrer de 1727.

ria és en curs, engruixint els volums de correspondència de l'època, que es guarden a l'Arxiu Històric Municipal. El 10 de juny de 1728, la qüestió es complica: en represalia, la vegueria vol impedir que els ramats de la ciutat pasturin fora del terme municipal estricte⁴². Abans, els de Sant Daniel havien unit la seva causa particular a la de la vegueria, per tal de fer més força i aplaçar la sentència⁴³. I encara, quan semblava que el tribunal podia arribar a una sentència (juliol de 1739)⁴⁴, la universitat de Sant Daniel reanima les hostilitats, introduint un nou plet, ara per causa d'una fleca que volien parar i la ciutat de Girona s'hi oposava.

No cal dir que, mentre durava el plet, floreixien els llocs de venda entorn de la ciutat dels quatre rius. El 1728, els regidors de Girona, en una lletra adreçada al seu síndic de Barcelona, enumeren els particulars que en aquell moment violaven la privativa: Oliver, de Domeny; Sabater, d'Aiguaviva; Vidal, de Aiguaviva; Rovira, de Palol, i altres⁴⁵. La llista completa, que malauradament no hem pogut localitzar, era tan llarga que va ser tramesa en una lletra a part⁴⁶. En el mes d'abril de 1728, Pons Anglada, de Sant Daniel, i uns particulars de Sta. Eugènia, eren denunciats per haver obert sengles tavernes en els seus domicilis⁴⁷. Després, la llista continua amb regular monotonia: el 1739, Letó Riera, de Palol d'Onyar; en el mateix any, Josep Bartomeu, de Santa Eugènia; el 1744, Pere Homs, sabater de Campdorà, para fleca en el pla de la mateixa població; Narcís Huget, taverna a La Creueta...⁴⁸.

Davant d'aquest allau de conculcacions de la privativa gironina, hom podria pensar que passats uns anys i oblidat el clima d'enfrontament dels anys 1720, la severitat de les fites de pedra hauria anat imposant respecte a les noves generacions d'habitants del Pla, Aiguaviva, Palol o Sant Daniel. Però hi ha indicis que ens desdiuen de pensar-ho, assenyalant que durant la segona meitat del segle XVIII la situació no va canviar substancialment. Un any just després que es publiqués per enèsima

⁴² Ibid., lletra al síndic a Barcelona, del 10 de juny de 1728.

⁴³ Ibid., lletra al síndic a Barcelona, del 1 de maig de 1727.

⁴⁴ A.H.M.G., Sèrie I.1.2.2., Llig. n° 2, *Correspondència 1735-39*, lletra al síndic a Barcelona, del 9 de juliol de 1739.

⁴⁵ A.H.M.G., Sèrie I.1.2.2., Llig. n° 1, *Correspondència 1721-1730*, lletra al síndic a Barcelona, del 29 de gener de 1728.

⁴⁶ Ibid., lletra al síndic a Barcelona, del 12 de febrer de 1728.

⁴⁷ Ibid., lletra al síndic a Barcelona, del 8 d'abril de 1728.

⁴⁸ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1744*, fol. 65 i 69-70.

vegada un «*Ban despachado per el Sr. Intendente para que nadie pueda vender en la ciudad y limites carne, pan, vino y demás generos*»⁴⁹, el 1758 el mateix Sr. Intendent ha de signar una «*Provisión (...) para que Narciso Ballada, Estevan Nadal y demas litisocios se abstengan de vender en los limites de la ciudad, carne, pan, vino y otros*»⁵⁰, i el 1770 cal prohibir que els Protectors de Sant Feliu s'abstinguin de vendre a la seva carnisseria de Sant Ponç de Fontajau⁵¹. Els esmentats Protectors dels Aniversaris Presbiterials de Sant Feliu, renovant velles tradicions d'enfrontament judicial entre la ciutat i les autoritats eclesiàstiques, no varen dubtar d'entaular un plet contra aquesta prohibició i en defensa de la seva carnisseria⁵².

Entretant, però tot fou debades, una nova autoritat va ratificar la tan discutida i contestada privativa. El 14 de juny de 1768, «*(...) reconoció dicha privativa el Real y Supremo Consejo de Castilla, en el Reglamento y Dotación que formó para el régimen y gobierno de esta Ciudad, con la que actualmente se rige el Ayuntamiento*»⁵³.

4. L'ABOLICIÓ

La vigència del *Nou Establiment* va continuar durant les primeres dècades del segle XIX. Correlativament, també continuaren els intents de superar aquesta vella situació, característica del més pur feudalisme, que pel que sembla només enutjava a un grapat de comerciants emprenedors amb una nova mentalitat i no incomodava gens als regidors d'una ciutat ancorada en el passat.

Hem pogut observar, però, un canvi qualitatiu en els intents d'obrir negocis de venda a la menuda en aquests primers anys de la centúria divuitena. Ara, hom no es limita a actuar clandestinament i per sorpresa, fins que l'autoritat pren les mesures que li pertoquen i tanca l'establiment. Ara, hom demana permís i argumenta amb subtileza, sembla com si els eventuals peticionaris fossin conscients de que tenien la raó de la seva part. Aquest és el cas, per exemple, de Francesc Cristià, negociant del Pont Major, que el 16 de març de 1808 demana permís per tal d'obrir un

⁴⁹ A.H.M.G., Série I.1.2.18., Llig. n° 1, n° 161.

⁵⁰ Ibid., n° 165.

⁵¹ Ibid., n° 221.

⁵² A.H.M.G., Série XXV.1., Llig. n° 8.

⁵³ A.H.M.G., Série I.1.2.2., Llig. n° 7, *Reg. Cartes 1807-1813*, fols. 54-54'.

hostal a casa seva. Per a això, al·lega que el què hi ha i que pertany a la ciutat, no reuneix les condicions de comoditat i serveis mínims, ja que «(...) en él los transeuntes y viajantes no tienen una cómoda habitación, ni proporción para sí, caballerías y carruage, ni aquel asistimiento que se disfruta en los demás Mesones de la carretera, en tanto que aquel Bodegon o Meson (el que arrenda la ciutat) no tiene parage fijo, ni determinado, y siempre sigue o se establece en la casa del que lo arrienda, siendo de grave perjuicio a los transeuntes, por no saber muchas veces la casa de dicho Bodegón (...)»⁵⁴.

La resposta, com era d'esperar, és rotundament negativa, com ho fou en el cas de la petició de Francesc Coll, carreter, que sol·licitava autorització per convertir en taverna una casa de la seva propietat també emplaçada al Pont Major⁵⁵, això en l'any 1817. Aital pretensió, segons l'Ajuntament, seguia essent «(...) diametralmente opuesta a la privativa que tiene este Ayuntamiento (...)»⁵⁶. I encara, en una data tan tardana com és el 31 d'agost de 1832, va denegar-se a Llorenç Duran el permís de parar Hostal⁵⁷. En aquesta darrera ocasió, hom enriqueix l'argumentació denegatòria habitual, declarant que l'Ajuntament ja té hostal propi, el qual és arrendat al més donant, i que aquest establiment és suficient per atendre la demanda dels viatgers de passada per Girona.

De fet, els regidors que contestaren negativament el prec de Llorenç Duran, devien ser conscients de que la secular privativa es trobava cap al final de la darrera fase de la seva existència. A principis de l'any 1817 havien rebut la comunicació de què el 26 de juliol de 1816, per Reial Ordre, es disposava «(...) que la compra y venta de vinos de qualquiera clase que fuesen, por mayor y menor, pagando los derechos legitimamente establecidos, debia ser enteramente libre en quanto al tiempo, al precio, al modo y otras circunstancias, qualesquiera que fuesen los usos, costumbres y ordenanzas municipales en contrario»⁵⁸. Malgrat que hom havia retardat més de sis mesos la recepció oficial d'aquesta disposició, i que es va aconseguir permís del Capità General de que l'esmentat decret s'apliqués a partir del primer dia de 1818⁵⁹, el monopoli de la mitja llegua havia estat retallat

⁵⁴ A.H.M.G., Série I.1.1., *Manual d'Acords de 1808*, fols. 59-60.

⁵⁵ A.H.M.G., Série I.1.1., *Manual d'Acords de 1817*, fols. 106-106'.

⁵⁶ Ibid., fol. 106'.

⁵⁷ A.H.M.G., Série XXV.1., Llig. n° 9.

⁵⁸ A.H.M.G., Série I.1.1., *Manual d'Acords 1817*, fol. 14'.

⁵⁹ Ibid., fol. 36.

per primera vegada en 370 anys. I ho fou novament el 19 de març de 1817, quan un «Aviso al Público» del Capità General decretava la lliure venda a tota mena de carns⁶⁰. La Reial Ordre de 6 de desembre de 1836, que disposava l'abolició total i definitiva de totes les privatives i monopolis, no va fer més que rubricar la partida de defunció d'una pervivència anacrònica. Nogensmenys, els dirigents oficials de la ciutat es mantingueren fins el darrer moment parapetats darrera les muralles i els baluards dels vells privilegis i les lleis caduques, repel·lint a cops de ban un setge tan absurd i condemnat al fracàs com el que feia poc més de dos dècades havien sofert els gironins i que hauria de marcar profundament l'esdevenidor de Girona.

5. LES FITES

Abolida la privativa, el districte de la mitja llegua va deixar de tenir vigència, però les fites de pedra que hom havia dreçat el 1727, que mesuraven «(...) *sinch palms fora terra, y sinch palms dins terra, ab dos palms de ample y palm y mitg de gruix*»⁶¹, amb l'escut de la ciutat i la inscripció «*Per la mitja lleuga*», gravats en les parts anterior i posterior, restaren dempeus. Amb el temps anaren caient en l'oblit, ja sigui perquè els camins reials varen ser traçats de nova planta desenes o centenars de metres més enllà i les fites restaren immòbils en un indret que el pas del temps aniria embardissant, ja sigui perquè aquests camins varen perdre importància i esdevingueren corriols oblidats o poc transitats. En comptats casos romangueren al peu o aprop d'una via de comunicació important i hom n'ha conservat memòria fins avui, com és el cas de la que es troba a mà esquerra de la Ctra. de Banyoles, o de la que es localitza en l'antiga carretera de Fornells, darrera l'Hotel Fornells-Park.

Comptat i debatut, de les 14 fites existents el 1727, només tres son relativament conegudes en l'actualitat⁶², les dues sobredites i la de la Font dels Lleons. Però n'hi havia 1 més i calia fer el treball de camp i anar a localitzar-les amb l'ajut de l'acta de col·locació, que descriu aproximadament cadascun dels emplaçaments, i de la memòria de vells pastors, page-

⁶⁰ Ibid., entre fol. 38-39.

⁶¹ A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Mnaual d'Acords de 1726*, fols. 430-431.

⁶² Sobretot pels esments que en fa el Dr. Jaume MARQUÈS i CASANOVAS en diversos pas-satges de *Girona Vella* o *Indrets de Girona*.

sos o traginers que en tenien algun vague record. Heus-ne aci la relació completa, amb la informació de que disposem de cadascuna, d'aquesta petitíssima part del nostre patrimoni arqueològic col·lectiu que, no pel fet d'esser poc rellevant en comparació amb els grans monuments, ha de caure en l'oblit.

1. Segons la descripció coetània⁶³ la primera fita (seguint l'ordre del document que no sempre correspon amb la successió lògica) es troba «(...) *exint de Girona, anant al lloch de Celrà, és a la part de solixent, al capdemont del Pla de Campdurà, a la entrada del bosch*». No se'n coneix cap referència publicada i no ha estat possible localitzar-la. Probablement va ser arrencada tot fent noves roturacions de terres.

2. La segona, «*exint de Girona, anant a la Capella dels Àngels i a la Bisbal, és a la part de Solixent, al capdemont de la Pujada de la Font dels llehons*». És prou coneguda, ja que el Dr. Jaume MARQUÈS i CASANOVAS l'hi dedica un paràgraf en descriure el riu Galligans⁶⁴, però ha passat per dos canvis d'emplaçament, ambdós relacionats amb sengles intents de robatori. El primer, durant l'any 1943, ens ha arribat per un acord de la Comissió Provincial de Monumentos de Gerona, la qual decidí «(...) *volver a colocar en su sitio un hito, indicador de la media legua, que habia sido arrancada de su lugar, en el camino de la Fuente de los Leones, en Sant Daniel*»⁶⁵. El darrer fou en el mes de setembre de 1981: hom havia fet un forat a l'entorn de la fita prou profund com per arrancar-la amb l'ajut d'una petita grua de construcció. L'A.A.V.V. de Sant Daniel ho posà en coneixement de l'Ajuntament, que organitzà el trasllat urgent de la pedra i, després d'uns mesos, la emplaçà en el jardí existent davant del monestir de la dita vall, aconseguint alhora dignificar l'esmentat espai públic, salvar la resta arqueològica i, sense proposar-s'ho, signar la pau d'un contenciós oblidat, el que havia oposat irreconciliablement als regidors de Sant Daniel i Girona durant tota la primera meitat del segle XVIII, del que n'hem parlat més amunt.

3. La tercera, «(...) *exint de Girona, anant a Sant Miquel de Celrà, és a la part de solixent, a la casa de la vinya de Mora, que és en Sant Daniel*». No ha estat possible localitzar-la, ja que, a més de no haver-hi referències publicades, el topònim ha desaparegut sense deixar rastre. Cap veí de Sant

⁶³ A.H.M.G., Sèrie XXV.1., Llig. n° 8.

⁶⁴ MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. 2, Girona (Ajuntament de Girona) 1979, p. 23.

⁶⁵ PLA CARGOL, J.: "Comisión Provincial de Monumentos de Gerona. Un siglo de actuación (Memoria)", dins A.I.E.G., V, 1950, p. 212.

Daniel en serva memòria, incloent els darrers estadants de Can Lliure, prop d'on passava l'esmentat camí i, probablement, hi havia la fita, però la configuració del paisatge agrícola de la zona concedeix una lleu esperança de que encara existeixi i es trobi en algun paratge summent embardissat.

4. La quarta, «(...) *exint de Girona, anant a Montnegre y Santa Pallaya, y altres parts, és de la dita part de solixent, dret a la casa den Marcó de Palol, que és a la esquerra del camí*». Actualment es troba, desplaçada del seu lloc original, a tocar Can Garolera de Palol d'Onyar, on fou traslladada fa uns quants anys pel mateix propietari de la casa des de l'emplaçament històric, situat uns 100 metres més avall, ja que havia quedat emmig del bosc.

5. La cinquena, «(...) *exint de Girona, anant al Hostal Nou, és a la part de mitg die del camí de Barcelona, a una casa anomenada La Ceva, en la qual havie Hostal o Taverna, que és més enllà de la Avallaneda*». Localitzada en la vorera dreta de l'actual Carretera Nacional II, enfront de la casa que encara avui conserva el nom de La Ceva o Ceba. Va romandre dempeus fins els primers anys 1960, quan, per causa de l'eixample de la carretera, fou arrencada i deixada en la cuneta en posició horitzontal, on les herbes i els matolls anaren amagant-la.

6. La sisena fita, «(...) *exint de Girona, anant a la capella de Arols, és a la dita part de mitg die, junt a unas casas del lloch de Quart, que son junt al camí, de la mà dreta, en les quals antigament hi havie hostal y carniceria*». Ha servit de motiu per a un article del Programa de Festa Major de Quart⁶⁶, degut a què l'Ajuntament d'aquest poble la va fixar en un parterre de l'antiga estació del carrilet quan, l'any 1980, hom l'havia retrobat després de que el propietari dels terrenys on es trobava emplaçada des de 1727 va arrencar-la i la va llençar al rec. Aquest fet incívic succeïa a finals dels anys 1950 i, des de llavors fins 1980, va romandre en el fons del rec esmentat.

7. La setena, «(...) *exint de Girona, anant a Tossa, Lloret y Blanes, és a la dita part de mitg die, a la rejoleria del terme de Palau Çacosta anomenada la Boxa, que és junt al camí a la mà esquerra*». Seguint les indicacions del Dr. Jaume MARQUÈS⁶⁷, és fàcil trobar-la en el seu emplaçament original, a mà dreta de l'antic camí de Fornells que, seguint el carrer de la Rutlla, pujava a la Creu de Palau i continuava per la carena.

⁶⁶ PRATS, Mn. Jesús, "El nostre poble". Programa de la Festa Major, Quart (Ajuntament), 1977.

⁶⁷ MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Indrets de Girona. III*, Girona (Ajuntament de Girona) 1981, p. 88.

8. La vuitena, «(...) *exint de Girona, anant a Vich, és a la part de Ponent en dret del Pou de Glas del terme de Vilablareix que poceheix Sabater de Ayguaviva*». Aquesta fita és una de les que romanen oblidades des de fa més temps. Actualment es troba en el seu emplaçament originari, emmig d'un bosc situat al Nord-Oest de la Casa del Temple d'Aiguaviva.

9. La novena, «(...) *exint de Girona, anant a Sant Feliu de Pallarols, és a la dita part de ponent, a una creu de ferro ab pal de fusta que és més enllà de las casas novas, a mà dreta del camí de Sant Feliu de Pallarols*». Localitzada, en posició horitzontal, a l'esquerra de l'antic camí de Sant Feliu de Pallarols, uns 200 metres més enllà del veïnat de «Cases Noves», terme de Sant Gregori, on fou deixada quan el propietari dels terrenys colindants la va arrancar, ara fa uns deu o dotze anys. No fa gaires mesos, per tal d'evitar la pèrdua d'aquesta resta del nostre passat, l'Ajuntament de Girona va procedir a recollir-la i traslladar-la als magatzems del Museu d'Història de la Ciutat, on es conserva.

10. La desena, «(...) *exint de Girona, anant a Amer passant dessà Ter, és a la dita part de Ponent, a la entrada del bosch, dret a la Iglesia de Monfullà*». Determinat amb tota seguretat el lloc on s'aixecava la fita, per testimoni d'un veí de Montfullà que recorda haver-la vist a finals dels anys 1940. L'indret esmentat és a l'esquerra de l'actual carretera d'Anglès, poc abans d'arribar al pas a nivell del ferrocarril de Girona a Olot, avui també desaparegut. Es dona la circumstància que aquell lloc va convertir-se en un hort quan la carretera vella (que passava prop l'església de Montfullà) va donar pas a la nova (per la Pilastra). Això feu que els propietaris de l'hort arrenquessin la fita i, segons el nostre testimoni, la llencessin a la sèquia Monar. Si fos així, encara hi hauria una lleugera possibilitat de recuperar-la drenant el rec.

11. L'onzena, «(...) *exint de Girona, anant a Amer passant dellà Ter, és a la dita part de Ponent, dret a la Torre de Rossell del lloch de Sant Gregori, que és a mà dreta del camí*». No ha estat possible localitzar-la, tot i que l'esmentada Torre de Rossell encara existeix, però en el paratge on teòricament devia haver-hi la fita avui hi ha camps de conreu. La possibilitat d'haver estat arrancada fa molts anys (ningú en té memòria) o d'haver desaparegut en una de les freqüents sortides de mare del Ter (el riu ha canviat de curs i hi ha grans dipòsits d'al·luvió a dos-cents metres escassos de la Torre), fan gairebé impossible concebir esperances de retrobar-la.

12. La dotzena, «(...) *exint de Girona, anant a Santa Coloma, Arbúcies y altres parts, és a la dita part de Ponent, a la casa de.n Garroffa de Ayguaviva*».

Avui es troba a frec de Can Garrofa d'Aiguaviva, tal com diu la referència, però el camí reial que menava a Santa Coloma fou desplaçat a finals del segle passat i el propietari del mas va decidir plantar un aulet en l'indret. Amb el temps l'aulet esdevingué una frondosa alzineda i la fita caigué en l'oblit, de manera que ara és molt difícil de localitzar si hom no coneix be l'emplaçament.

13. La tretzena, «(...) *exint de Girona, anant al lloch de Medinyà, és a la part de tremontana de dellà del Pont Nou, dret a la pedra dreta*». Es trobava poc abans de l'Hostal de les Goges i segurament va desaparèixer en fer l'eixamplament de la Nacional II i la rectificació del seu traçat en la zona de la Costa Roja, o pot-ser abans, ja que el Dr. Miquel OLIVA, en referir-s'hi l'any 1969 per tal de situar el jaciment arqueològic del «*Cau de les Goges*», parlava en temps pretèrit: «(...) *por el mismo sitio estaba uno de los mojones conocidos con el escudo de Gerona y la leyenda per la mitja llegua*»⁶⁸.

14. La catorzena i darrera, «(...) *exint de Girona, anant a la Cabanya d. en Banyoles, és a la part de tremontana, en dret al Castell de Montagut, que és en lo pla de Sant Julià de Ramis fins a la caseta que es troba a mà esquerra del camí de Banyoles y sota dit Castell de Montegut*». Aquesta fita és la més visible de totes. En tot temps ha estat plantada al peu de la carretera de Banyoles, indret on encara romàn.

⁶⁸ OLIVA PRAT, M.: "Tesela Arqueològica", dins *Revista de Girona*, nº 47, 2on. trim. 1969, p. 12.

EL DISTRICTE DE LA MITJA LLEGUA

Fita arrencada. Actualment al peu de la Nacional-II, en el terme de Fornells de la Selva.

Els canvis en el traçat dels camins reials han motivat l'emboscament d'alguns dels termes del districte de la Mitja Llegua. Fita d'Aiguaviva.

Una de les fites plantades el 1727 per tal de delimitar el districte de la Mitja Llegua. Actualment, al peu de la Carretera de Banyoles.

Fita de Fornells de la Selva.

APÈNDIX

I

Capítol 1er. del «*Privilegi que alguns manestrals poblats en los límits continguts en los capítols del dit privilegi sien tenguts a pagar imposició*» concedit a la Ciutat de Girona per Maria de Castella. Barcelona, 12 de Maig 1451.

«Primo, que tots e sengles Parayres, texidors de drap de lana e de li, sabaters, assahonadors, blanquers, fusters e ferres, e altres qualsevol usants de arts mecàniques qui són o sian poblats ara o en sdevenidor e habiten o habitaran fora los límits de la dita ciutat, ço es, devers lo Pla de Gerona fins a la Població de Santa Eugènia, compresa la parròquia de la dita Santa Eugènia, e daqui tirant dreta via fins a la casa de Nicolau Cantó, compresa la dita casa, e daqui fins al mas Serinyà pertint passant per la creu den Ginesta pujan al camí de Caulés e compreses les cases den Prunell e de Miquel Bernat de Belloch e daqui tirant a la capella de Snt. Miquel de Palau e daqui passant per Montiribi dret camí fins a la resclosa de M^o Santdionís, la torre den Miquel Vilar dins lo terme de la dita Ciutat romanent, e de la dita resclosa dreta línea fins a la casa de les hermites de nostra Dona de la enderrocada e daqui anant per lo camí Reyal e publich fins al monestir de St. Daniel, comprès en lo dit terme o límits la pobla e parròquia de Sant Daniel, e daqui dreta via travessant la montanya fins al Pont Major, comprès lo dit pont, e daqui tirant per lo camí que va del Pont Major fins a fontajau e sie compresa en lo dit terme de dita ciutat la parròquia de Sant Pons e daqui per dreta línea sie lo dit terme o límits fins a la parròquia de Santa Eugènia, paguen e sien tenguts pagar e contribuir en les imposicions de dita ciutat axí com si estaven e habitaven dintra aquella, car experientia ha demostrat e demostra que per lo star deffora se ha seguit alguna e per esdevenidor se poria seguir gran depopulació de la dita Ciutat, qui es clau de Cathalunya».

FONT: A.H.M.G., Sèrie XVIII, *Llibre Vermell*, f. 120^r.

II

«*Priuilegi que mige leuga entorn la ciutat nos puixe tenir tauernes, carniceries, ne vendre pa ne vi*».

Nos Maria dei gracia Regina Aragonum, Sicilie citra et ultra farum Valencie, Hierusalem, Hungarie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, Comitissa Barchinone, Ducissa Athenarum et Nehopatrie ac eciam

Comitissa Rossilionis et Ceritanie, Locumtenens Generalis Serenissimi Domini Regis, viri et domini nostri carissimi. Ut vestri fidelium nostrum iuratorum et proborum hominum ciuitatis Gerunde asseccione percepimus quouis per quod felicis recordii dominum Regem Petrum pro omnibus nostris et alios predecessores dicti domini Regis illustros cum eorum capitulis et cartis iura imponendi agendi, minuendi et colligandi sisas siue impositiones dicte ciuitatis latissime sunt concessa, et eciam iudicandi, cognoscendi, compellendi et distriugendi ac super dubiis et contrauersis interpretandi et declarandi in uniuersitatem dicte ciuitatis cum deppendentibus incidentibus, emergentibus et connexis indulta sint *in quam super dolis seu fraudibus que aduersus exacciones et collectas impositionum ipsarum comitterentur seu comitti possent ydonee sit prouisum nichilominus tum ad emulacionem et detraccionem collecte huiusmodi tauernas, macella, tuguria et alia receptacula seu diuersoria quidam et quod penis est de eadem ciuitate et proprie ipsam facere incepterunt seu construere moliantur ut victimur contractacionem extra ciuitatem transferat et in publicam iacturam proprium et priuatum faciant lucrum quod in grande preiudicium et lesionem regaliarum dicti dominis Regis quarum dicte sise siue impositiones partes et membra censentur ac eius rei publice dicte ciuitate mole presse grandissime debitorum et onerum damnum irreparabile vergere noscitur ideo his et aliis iustis causis nos ad hec monentibus et visis dictis priuilegiis et ad eorum robur et aliis vestris humilibus precibus benignitate annuentes tenore presentis prouidemus, ordenamus, sanceimus et decernimus ac vobis et uniuersitati dicte ciuitati ad cautelam in eternum concedimus quod per mediam leucam in circuitu seu a quacumque parte menium procul ciuitatis predicte nullus cuiusuis status ac condicionis existant carniseriam, tabernam, macellum, tugurium, tendam seu aliud tabernaculum seu diuersorum causa vendendi panem, vinum, carnes, pisces aut alios victus erigere, construere, parare seu edificare neque tallium aut venderiam tenere modo aliquo audeat seu presumat quiyimo si quis tabernam, macellum, tugurium, barracham feri aliud receptaculum vel diuersorum huiusmodi infra dictam mediam leucam eligere parare se defendere aut tenere presimpserit cum vel la infra decem dies post presentationem huiusmodi fiendam vel post preconitzacionem hius virtute in dicta ciuitate fiendam in antea continue seguturos demolire et ab huiusmodi venderia statum cessare teneatur pena mille florenorum auri regio aplicandorum erario irremissibiliter iminenter cuius qui huic rescripto et decreto nostro ausus fuerit contrahire seu non parere et nichilominus vobis dictis iuratis et suprapositis operum dicte ciuitatis quibus compulsio cohercio et indicum dictarum impositionum in vim dictorum priuilegiorum pertinent liceat talia tabernam, macellum, tugurium, barracam seu aliud receptaculum infra dictam mediam leucam constructa seu parata et a modo construenda seu paranda dirruere et funditus demolire mandamus igitur sub dicta pena gerenti vices gubernatoris in Cathalonia nec non vicario, subuicario, baiulo, subbaiulo ac iudici ordinario Gerunde ceterisque officialibus regiis ad quos spectet et locatenentibus eorundem quatenus prouisionem ordinacionem concessionem et decretum nostra*

EL DISTRICTE DE LA MITJA LLEGUA

huiusmodi et alia supra dicta teneant firmiter et obseruent ac teneri et obseruari faciant inuiolabiliter per quoscumque et non contraueniant aut aliquem contrauenire permittant quauis causa eaque per loca solita dicte ciuitatis voce preconia faciant publice inniciari si quo et quociens pro vestri parte inde fuerint requisiti pro presenti vero concessionis et indulti carta dedistis curie regie octuaginta florenos auri de Aragonia quos dilecto consiliario et thesaurario dicti domini Regis, Matheo Puiades militi realiter exsoluistis. In cuius rei testimonium presentes fieri iussimus regio sigillo inpendenti munitam.

Datum Valencie tercia decima die febroarii anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto, regnique dicte domini Regis Sicilie citra farum anno undecimo, aliorum vero regnorum anno tricesimo.

La Reyna

FONT: A.H.M.G., Sèrie XVIII, *Llibre Vermell*, fols. 108-108'.

III

Capítol 3er. «*Sobre les carniceries e tavernes foranes*», del «*Privilegi atorgat per lo Sor. Rey en que ha molts capitols*», concedit a la Ciutat de Girona per Ferran II. Monsó, 16 de Juliol 1510.

«Item, com la dita ciutat de Gerona tingue priuilegi ab lo qual es statuyt e provehit que mige leugua entorn de la dita Ciutat, no haia, ni pugue haver, carniceries e pescateries, ne si pugue vendre pa ni vi, ne altres coses, plasia a Vtra. Magestat prouehir e manar que lo dit privilegi sia obseruat en tot e per tot, e declarar a cautela que la leuga e la mige leugua, se entenen e se han entendre e comptar en la forma ques compten les leugues en la dita Ciutat, e vegueria de Gerona, per respecte dels salaris dels missatges, tant de la cort eclesiàstica, com de la cort secular de la dita Ciutat, los quals missatges per consuetud molt antiga, son pagats de lurs salaris e peatges per leugua. E que tots los stabliments fets del temps de les passades turbacions en ensà, les quals son estats fets de fet, dins lo dit terme de poder fer e tenir carniceries e altres coses susdites sien cesses e nulles. E que sien servats los privilegis de la dita ciutat. Plauli al Sor. Rey segons es supplicat, salvat tot lo que en contrari de dit privilegi sia stat fet e atorgat, si ja donchs per sa altesa o predecessors seus de certa sciencia no ere stat fet e atorgat».

FONT: A.H.M.G., Sèrie XVIII, *Llibre Vermell*, fol. 142.

IV

Capítol 4art. del Privilegi concedit a la Ciutat de Girona per Germana de Foix. Monsó, 30 d'Agost 1512.

«Item, com la dita Ciutat haie hagut algun privilegi de les tavernes, o hostals, o carniceries foranes les quals stan en gran dan e perjudici de la dita Ciutat, que per evitar termens indifferents que sia declarat que una leuga de Gerona és a la vila de Salrà e al loch de Medinyà e al hostel nou e a la capella de arols, e ala cabanya de Banyoles o semblants spays e termens sia comtada leuga, o mija leuga consentida en dit privilegi sia la meytat del camí de dits spays per respecte de les dites tauernes e carnisseries fetes e fahedores, plau a sa alteza que la leuga sia enteza fins a la vila de Salrà y de Medinyà del hostel nou y a la capella de arols y a la cabanya den Banyoles sine tamen prejuditio juribus alieni».

FONT: A.H.M.G., Sèrie XVIII, *Libre Vermell*, f. 148.

V

Text del «*Nou Establiment*» concedit a la Ciutat de Girona per l'Intendència General de Catalunya. Barcelona, 9 d'Octubre 1726.

«DON ANDRES PEREZ BRACHO, INTENDENTE GENERAL DE ESTE EJERCITO Y PRINCIPADO DE CATHALUÑA.

Hago saber á los Señores Governadores, Corregidores, Alcaldes, á mis subdelegados, y demás Ministros, Juézes, y Justicias de esta Ciudad, y Principado de Cathaluña, y, á quien convenga, que con auto que pasó ante el Escrivano de esta Intendencia hoy dia de la fecha, precediendo las diligencias, y solempnidades, segun estilo, y de derecho, y en consecuencia de la Instancia hecha por el Illustre Ayuntamiento de Corregidor, y Regidores de la ciudad de Gerona, que es del thenor siguiente —Muy Illustre Señor— Dn. Francisco March y de Jalpi, sindico de la Ciudad de Gerona, quien produze su Poder especial, para el efecto que se suplica, dize, que ya con diferentes Reales Privilegios antiguos concedidos por la Señora Reyna Dª Maria, á los trece Febrero Mil Quatro Cientos y Quarenta, y sinco, confirmado por otro Real Privilegio del Señor Rey Dn. Fernando en Diez y Seys de Junio Mil Seys Cientos, y Diez (*sic*), y por la Señora Reyna Dª Germana en treynta de Agosto Mil Quinientos, y Doze, la ciudad de Gerona ha tenido, y tiene el Derecho, y facultad de Impedir, y prohibir, que ninguna persona pudiesse tener Taberna, Carnicería, ni otro diversorio para vender Pan, Vino, Carne, ni otros comestibles dentro media legua al rededor de dicha Ciudad, explicandose en el ultimo por terminación de la Media Legua la Mitad de la legua contada des de Gerona á, los lugares siguientes, es á saber des de Gerona à, la la Villa de

Salrá, al lugar de Mediñá, al Mezón Nuevo, vulgarmente Hostal Náu, á la Capilla de Arols, y a la Cabanya de Banyolas, segun los quales Reales Privilegios, y en execución de aquellos en el año Mil seis cientos, y diez, y nueve, se fulminó Inquisición, á Instancia del Procurador fiscal de la curia Real de Gerona contra Pedro Horta, y Bernardo Casalins, por haver parado taberna en una casa dicha la Creueta, sita dentro dicha Media Legua, segun todo parece de dichos Reales Privilegios, y Processo que se encean. Y como en el discurso del tiempo haya alguna de la Universidades de la Vegueria, y Baylia conseguido Establezimiento, para poder tener taberna, Fleca, y Carniceria, y se puede temer que otras soliciten, y obtengan la mesma facultad, de que se ha de seguir notable detrimento á la Ciudad de Gerona, pues que su terreno es muy corto, y limitado, y casi por todas partes del rededor de Gerona Inmediatamente fuera de los Muros entran, y empiessan los terminos de muchas Universidades de dicha Vegueria, y Baylia, siguiendose de aquí muchos, é, Inevitables fraudes, á los drechos de la Ciudad, por la grande Vezindád, siendo assi facil, que sus Moradores, y Vezinos vayan, á, comprar los viveres, y Comestibles á las carnicerías, flecas, y tabernas de las Universidades de defuera, motivos que tuvieron presentes los Señores Reyes para conceder á la Ciudad los citados Reales Privilegios, no pudiendo escusar la ciudad en defensa de su drecho los litigios se le pueden seguir, como ya prosigue uno contra la Universidad de San Daniel, por el nuevo Establecimiento de poder tener tienda para poder vender carne, vino, Azeyte, y otros viveres, y dezeando la Ciudad evitar dichos perjuhizios, questiones, y debates con los Síndicos de la Vegueria, y Baylia de Gerona, y sus Universidades, y en precaución de sus derechos, y obtener Establecimiento de V.E. con la designa especifica. de los lindes y terminaciones, que con poca diferencia comprehenden dicha media legua, los quales son como se siguen, empezando, á Oriente, es á saber, á lo Ultimo del Llano de Campdorá, á la Entrada del Bosque, prossiguiendo, á la Casa de la Viña de Mora de aqui, á lo ultimo, ó, Extremo de la subida de la fuente llamada dels Llaons, de aqui en derechura á la Casa den Marcó de Palol, que es á la mano Izquierda del Camino, de aqui prossiguiendo al Medio dia á unas casas en el lugar de Quart que se hallan junto al camino á la mano derecha en que antiguamente havia Hostal, y carniceria, de aqui á la ladrilleria, ó Fabrica de ladrillos del termino de Palau Çacosta nombrada la Seba mas allá de la Avallaneda, de aqui prossiguiendo al Poniente, á la casa dicha den Garrofa del termino de Ayguaviva, de aqui en derechura al Pozo de Nieve de Vilablareix que possehe Sabater de Ayguaviva, de aqui á la entrada del Bosque en derechura de la Iglesia de Monfullá, de aqui á la torre de Rossell del lugar de San Gregori á Mano derecha del camino, de aquí a una Cruz de hierro con palo de Madera, que es mas alla de las casas nuevas de San Gregori, á Mano derecha del camino, de aqui prossiguiendo al cierzo en derechura del Castillo de Montagut en el llano de San Juliá de Ramis hasta la casilla que se halla á mano izquierda del camino de Bañolas, y debajo del castillo de Montagut, y de aqui mas allá de la Puente Nueva en derechura á la Piedra

derecha. Porende pide, y suplica á V.S. se sirva conceder á la Ciudad de Gerona la facultad de tener, Carniceria, Taberna, y Fleca, para vender carne, Pan, Vino, Azeyte, Pescas Saladas, y demas viveres, y Comestibles privativamente, á qualquier otro dentro de los límites expressados en la presente, que contienen con poca diferencia media legua al rededor de las Murallas de la Ciudad de Gerona sin perjuicio, y en mayor observancia, y en confirmación de los citados Reales Privilegios, y sin lezion alguna de los derechos de la Ciudad contra á aquellos que puedan pretender tener la facultad de tener dichas carniceria, taberna, y fleca dentro dicho distrito, y limites expressados, antesbien remanentes salvos é illesos dichos derechos, á la Ciudad, y en particular de los que tienen propuestos en la causa pendiente contra la Universidad de San Daniel, ofreziedo para dicho Establecimiento una entrada y censo perpetuo competentes, y para dicho efecto suplica que sean hechas las devidas provisiones, y dados los despachos convenientes segun estilo, y como mejor de derecho haya lugar, officio —Altissimus— Serra y Portell— sin emperó perjuicio de tercero, y sin perjuicio de los Reales Privilegios, y demás que se previene en la prescrita Instancia, y de la causa que está pendiente en el Tribunal y Juzgado de esta Intendencia entre Partes del referido Illustre Ayuntamiento de una, y la Universidad de San Daniel de parte otra. He concedido en emphiteusim por via de Establezimiento á favor de los referidos Señores Regidores, y comun de dicha ciudad de Gerona, la facultad privativa ad omnes alios de tener publicamente dentro los limites expressados en la referida su Instancia, que contiene con poca diferencia Media Legua al rededor de la murallas de la referida Ciudad de Gerona carniceria, Panaderia, y Taverna, de forma que sin Incurrir en pena alguna, puedan respectivamente vender en la carniceria carnes, en la Panaderia todo genero de Pan, en la Taberna todo genero de vino, Aguardiente, Azeyte, Pesca Salada, y demás comestibles, á, los Precios regulares, y llevar los referidos emolumentos, y cada uno de aquellos por Administración, ó, Arrendamiento, segun que mejor les pareziere convenir, á Mejor beneficio del comun de dicha Ciudad, cuyo Establezimiento, y concessión en emphiteusim he otorgado á los referidos Señores Regidores en el mejor modo, que haya lugar en derecho, á utilidad del mismo comun de dicha Ciudad, en cuya virtud los actuales Señores Regidores, y que por tiempo serán de la expressada Ciudad de Gerona puedan y les sea licito, y permitido sin incurrir en pena alguna, tener publicas carniceria, taverna, y fleca privativamente ad alios quoscumque dentro los limites expressados en la referida su Instancia, que contienen, como vá dicho, media legua con poca diferencia al rededor de las Murallas de dicha ciudad de Gerona, y Administrar, y Arrendar los referidos emolumentos como mejor pareziere convenir á beneficio del enunciado comun de dicha Ciudad, con emperó las condiciones de mejorar, y no deteriorar las cosas establezidas, y pagar enalante sinco libras moneda Barcelonesa de censo al Receptor del Real Patrimonio Antiguo dentro esta Ciudad á su Riesgo, coste y costas, y por entrada Ciento y sinquenta libras de la misma moneda las quales han pagado real, y efectivamente al referido Receptor, conforme todo es mas

EL DISTRICTE DE LA MITJA LLEGUA

largamente de ver en el citado auto de establezimiento, y para mejor usar de dicha facultad de tener Carniceria, taberna, y Panaderia, en la conformidad que se ha dicho, me han pedido les mande despachar recudimiento, y exequutoria, y lo he tenido por bien que es el presente, El qual luego, que ante dichos Señores Governadores, Corregidores, Subdelegados, Ministros, Juezes, y Justicias sea presentado, lo mandarán cumplir, y executar, y en su cumplimiento tendrán, á los dichos señores regidores, y comun de dicha Ciudad de Gerona, y á quien en su derecho subcediere, por legitimos Dueños, y Poschedores de dichos carniceria, taverna, y Panaderia, con el uso libre de aquellas, sin que en lo referido se les ponga embarazo, ni Impedimento alguno, bien que en los casos que se les ofreziere, les hagan dar, y den todo el favor, y auxilio, que pidieren, y fuere necessariò para la possession, y manutención del uso de los dichos emolumentos establecidos, y que se les acuda, y recuda con todo lo que perteneciere á lo referido, y expressado en el citado auto de establecimiento hecho en Barcelona á los nueve dias del mes de Octubre del año de Mil setecientos, y veynte, y seys —Dn. Andres Perez Bracho - De Alos y Rius, Assessor - Dr. Pedro Juan Esteve -Lugar del Se + llo - Por mandado de su Señoria Geronimo Sastre y Pasqual».

FONT: A.H.M.G., Sèrie I.1.1., *Manual d'Acords de 1726*, fols. 408-411.